

AFGANLARIN 2021 SONRASI DEĞİŞEN GÖÇ SÜREÇLERİ¹

Orhan DENİZ²
Mehmet Kadri TEKİN³
Cihat UĞURLU⁴
Semih NARGÜL⁵

Öz

Günümüz dünyasının karşılaştığı önemli fenomenlerden biri sınır aşan göçlerdir. Yerkürenin farklı coğrafyalarında yaşanan savaş, yoksulluk, doğal afetler, ekonomik ve sosyo-politik istikrarsızlıklar şeklinde iç içe geçen dinamikler insanların yerinden edilmesine neden olmaktadır. Bu sorunların önemli kısmıyla yüzleşen Afganistan, 1980'li yıllardan beri dünyanın farklı bölgelerine ciddi ölçüde göç veren ülke konumundadır. Afganlar yaşadığı zorluklara karşı mücadele etme biçimi olarak kabul ettiği ulus-ötesi hareketliliklerini sığınma elde edebilmek amacıyla uzun mesafeleri düzensiz yollarla geçmeye çalışmaktadır.

2021'de Taliban'ın iktidarı yeniden ele geçirmesinin ardından ülkeyi hazırlıksız şekilde terk etmek zorunda kalan kişilerin hareketlilik süreçleri farklılaşmaya başlamıştır. Mevcut literatürde Taliban hükümeti sonrasında Afganların göç süreçlerinin yeteri kadar incelemeye alınmadığı saptanmıştır. Bu çalışma, Taliban'ın 2021'de iktidarı ele geçirmesi sonrasında Afgan göçünde meydana gelen değişimleri (göçmenlerin yolculuk süreçleri, göçmen kaçakçılarının uygulamaları, göç rotaları) etraflıca incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Van kent merkezinde ikamet eden 114 göçmen ile anket ve bunlardan konuya vakıf olduğu düşünülen 12 göçmen ile mülakat yapılmıştır. Bu bağlamda karma yöntem tekniğinden yararlanılmıştır. Sonuçlar, Taliban sonrasında göç süreçlerinin önemli ölçüde değişime uğradığını göstermiştir. Taliban yanlısı olmayan kurumlarda çalışan genç yetişkin bireylerin göç etme eğilimlerinin arttığı, ulus-devletin korumacı ve engelleyici politikalarının neticesi olarak göç yolculuk süreçlerinin ve rotalarının daha zorlaştığı ve buna bağlı olarak da kaçakçılara verilen paranın önemli oranda arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Afganistan, Taliban, Mülteci, Düzensiz Yolculuk, Göç Süreci

Jel Sınıflandırılması : D78, D79, H75

¹ Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etiği Kurulu'nun 08.01.2024 tarihli 2024/01-07 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

² Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, orhandeniz@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8882-1855

³ Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, kadrитеkin@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0667-6648

⁴ Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, cihatugurlu@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7980-9141

⁵ Arş. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, semihnargul@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8694-0981

Atıf/Citation (APA 6):

Deniz, O., Tekin, M. K., Uğurlu, C., & Nargül, S. (2025). Afganların 2021 sonrası değişen göç süreçleri. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 175–195. <http://doi.org/10.25287/ohuiibf.1514410>.

CHANGING MIGRATION PROCESSES OF AFGHANS AFTER 2021

Abstract

One of the most important phenomena facing today's world is cross-border migration. The intertwined dynamics of war, poverty, natural disasters, economic and socio-political instability in different geographies of the globe lead to the displacement of people. Afghanistan, which faces a significant part of these problems, has been a country that has been sending significant amounts of migrants to different parts of the world since the 1980s. Afghans try to cross long distances irregularly in order to obtain asylum through transnational mobility, which they accept as a way of struggling against the difficulties they face.

After the Taliban regained power in 2021, the mobility processes of people who had to leave the country unprepared began to diverge. It has been found that the migration processes of Afghans after the Taliban government have not been sufficiently analyzed in the existing literature. This study aims to examine the changes in Afghan migration (migrants' travel processes, migrant smuggling practices, migration routes) after the Taliban seized power in 2021. Within the scope of the study, a survey was conducted with 114 migrants residing in Van city center and interviews were conducted with 12 migrants who were considered to be knowledgeable on the subject. In this context, mixed method technique was utilized. The results show that migration processes have changed significantly after the Taliban. It has been determined that young adult individuals working in institutions that are not pro-Taliban have increased their tendency to migrate, migration travel processes and routes have become more difficult as a result of the protectionist and preventive policies of the nation-state, and accordingly, the money given to smugglers has increased significantly.

Keywords : Afghanistan, Taliban, Refugee, Irregular Journey, Migration Process

Jel Classification : D78, D79, H75.

GİRİŞ

Bazı toplumlar için kan, gözyaşı, çatışma, yerinden olmak, mülteci ya da sığınmacı haline gelmek, kanıksanmış bir hadisedir. Can ve mal güvenliğinin sağlanamadığı ülkelerde daha iyi bir yaşam arayışıyla başka yerlere sığınmak, çoğu zaman temel motivasyon kaynağı olabilmektedir. Yaşadıkları toprakları terk etmek dışında başka alternatifleri olmayan ya da oldukça sınırlı olan bu topluluklar için göç, bir tercih olmanın ötesinde mecburiyetten ibarettir. Son yıllarda kaosun ve silah seslerinin eksik olmadığı Afganistan'da da aynı durum sürmektedir. Süper güçlerin çatışma alanı olmasının yanı sıra, sosyal, ekonomik, siyasi karışıklık ve terörle tanınan bir ülke haline gelen Afganistan (Obayd & Karataş, 2021), istikrarlı bir biçimde göç vermektedir. Özellikle 2021 yılında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) ülkeden çekilmesiyle dış yardımların kesilmesi, kamu kurumlarının hizmet dışı kalması ve ortaya çıkan yönetim boşluğu, yerel halkta güvenlik kaygıları oluşturmuş ve ekonomik endişeleri artırmıştır. Savaş ve iç çatışmanın kötü ekonomik koşullarla birleşmesi işsizlik ve yoksulluğu şiddetlendirerek insani krize neden olmuştur. Yeni bir insani felakete neden olan bu durum hem can tehlikesinden hem de ekonomik krizden kaçmak isteyen Afganların kitleler halinde göç etmesini beraberinde getirmiştir. Bu nedenle 1 Ocak-28 Kasım 2021 tarihleri arasında 667.900'den fazla kişi yerinden olmuş (IOM, 2021) ülke, 2022 yılı itibarıyla dünyada en fazla mülteci üreten ülkeler arasında Suriye'den sonra 3. sıraya yükselmiştir (UNHCR, 2023a). Afganistan'ın kaderi haline gelen göçle 4.3 milyon insan, ülke içinde yerinden olmuş (IDMC, 2022) ve toplamda 15 milyon Afgan bir şekilde göç eylemine katılmak zorunda bırakılmıştır (BBC Farsça, 2021).

Temelde siyasi ve ekonomik faktörlere dayanan bu tür göçler, insanların daha güvenli ve istikrarlı olduğuna inandıkları ülkelere doğru hareket etmesine neden olmaktadır. Bunların başında gelişmiş Avrupa ülkeleri bulunurken, transit geçişlerinde ise Pakistan, İran ve Türkiye yer almaktadır. Afganistan, Pakistan ve İran arasında, özellikle sınıra yakın bölgelerde sosyal, kültürel, dilsel ve dini

anlamda önemli bağlar ve ortak noktalar bulunmaktadır. Bu ülkelerde milyonları aşan Afgan göçmenin de yaşıyor olması yakın ilişkilere neden olarak sınırı geçen inşaların hareketliliğinde önemli bir rol üstlenmektedir. Bu anlamda Afganistan'dan göç eden bireylerin ilk etapta bu ülkeleri tercih etmesinde coğrafi yakınlık kadar dini ve kültürel benzerliklerin de rolü bulunmaktadır. Afganistan'dan 1980'lerde başlayan ilk kitlesel göçün sonucunda (Toros, 2022) komşu ülkeler olan Pakistan ve İran'a milyonlarca mülteci akın etmiştir (Obaid, Ahmed, Davies, & Rana, 2022). Günümüzde Pakistan'da yaklaşık olarak 3.3 milyon İran'da ise 3.2 milyon Afgan mültecinin olduğu bilinmektedir (UNHCR, 2024a, 2024b). Toplamda 6.5 milyon Afgan'ı barındıran bu iki ülkede sayının artmasına bağlı olarak ülkelerin tutumu/politikası süreç içerisinde değişmiş, daha güvenlikçi bir yaklaşım benimsenmiştir. Mevcut durumda ise sınır kapılarından sadece vizesi veya yasal giriş belgesine sahip Afganlar giriş yapabilmektedir (Alimia, 2019).

Komşu ülkelerin Afgan göçmenlere yönelik sertleşen politikası, onları daha uzun mesafeli göç hareketine katılmalarına sevk etmiştir. Özellikle Taliban'ın tekrar yönetimi devralması ve bu süreçte ortaya çıkan otorite boşluğu, yolsuzluk, hukuksuzluk, etnik grup ve aşiretler arası çatışmalar gibi güvenlik problemleri, halkın geleceğe yönelik umutlarını tüketmiştir. Suç örgütleri ve radikal terör gruplarının faaliyet alanı haline gelen ülkeden çok sayıda insan göç etmek zorunda kalmıştır. Afganlar için adeta yaşama tutunma aracına dönüşen göç, ölümlü kazaları, alıkonulmaları, sınır dışı edilmeleri ve işkenceleri içerebilen çok sayıda belirsizliği ve riskli bir süreci de barındırmaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye yaklaşık bir aylık sürede gerçekleşen göç yolculuğunda 3.000 km'lik yol katedilmektedir. Önemli bir kısmı bu süreçte başarısız olurken çoğu kişi de göçün bedelini canı pahasına ödemektedir. Afganistan'dan İran'a geçişte 1.068, toplamda ise 1.181 kişinin 2023 yılında hayatını kaybetmesi bu durumun en somut çıktısını oluşturmaktadır. Son 10 yılda 3.471 Afgan'ın göç yollarında hayatını kaybetmesi ve bu ölümlerin 2.448'inin de Taliban'ın 2021'de ülkeyi ele geçirmesinin ardından komşu ülkelere kaçarken meydana gelmesi, göç yolculuğunun zorluk ve vahametini ortaya koymaktadır (IOM, 2023). Bu noktada göçmenlerin kaçakçılarla riskli göç pazarlıkları, göçün maliyeti (ödenen miktar), kaçakçıların kullanmış olduğu rotalar, ülkelerin göç ve sınır politikaları ile çetin yol şartları seyahat koşulları ve güvenliğini belirlemektedir. Bu yönüyle yapılmış çok sayıda akademik çalışmanın da olduğu görülmektedir (Alemi vd., 2017; Saeedullah vd., 2021; Üstün & Vargün, 2022; Obayd & Karataş, 2021; Takbiri vd., 2020; Yiğittürk Ekiyor, 2021). Bu çalışmaların birleştiği ortak nokta ise Afganların savaş, ekonomik sıkıntılar ve koruma arayışı gibi nedenlerle göç ettikleri (Üstün & Vargün, 2022) ve gerek göç sürecinde gerekse güzergâh boyunca bir süre kaldıkları ülkelerde çok ciddi sıkıntılar yaşadıkları gerçeğidir. Göçmenlerin rota boyunca sıklıkla kaçakçıların, sınır muhafızlarının ve suç çetelerinin şiddetine maruz kaldığı; pek çok kişinin de soygun, fiziksel istismar ve hatta yetkililerin sert muamelesi nedeniyle ölümlerine karşı karşıya geldiği belirlenmiştir (Mixed Migration Centre, 2021). Ayrıca geçiş güzergahındaki ülkelerde de ciddi sıkıntılarla yüzleşmek zorunda kaldıkları görülmüştür. Örneğin Pakistan'da Afgan gençlerinin yarısından fazlasının (%54,5) yetersiz beslenme sorunu yaşadığı (Saeedullah vd., 2021) İran ve Türkiye'de (İstanbul) bulunanların ise belgesiz statüleri ve sistematik engellerden dolayı sağlık hizmetlerine erişimde sıklıkla engellerle karşılaştığı ve yeterli düzeyde yararlanamadığı belirlenmiştir (Takbiri vd., 2020; Alemi vd., 2017). Ayrıca kayıtdışılık, ekonomik zorluklar, sosyal dışlanma ve psikolojik sorunlar da yaşanan diğer problemler olarak belirlenmiştir (Kara, 2023).

Bu çalışmada Afganların göç süreçleri ve bunun nasıl geliştiği üzerinde durulmuştur. Mevcut literatür incelendiğinde Afganların nihai varış yerlerindeki durumları sıklıkla ele alınırken, kaynak ülkeden itibaren göç sürecinin dinamiklerinin ihmal edildiği tespit edilmiştir. Bu doğrultuda Afgan göçünün tarihsel boyutu dikkate alınarak göç kararında etkili olan faktörler, İran ve Pakistan'ın hareketliliklere yönelik tutumu ve göçün işleyiş mekanizması karma yöntem kullanılarak ele alınmıştır. Ayrıca göçmenlerin bu süreç boyunca göç rotaları, göçmen-kaçakçı ilişkisi ve yol boyunca karşılaştıkları sorunlar üzerinde de durulmuştur.

I. AFGAN GÖÇÜNÜN TARİHSEL BOYUTU

Afganistan, sosyo-ekonomik ve politik kaosun eksik olmadığı ve tarih boyunca gerek ülke içi yerinden edilmelerle gerekse uluslararası göçe kaynaklık etmesiyle son 40 yıllık süreçte sürekli gündemde olan ülkelerin başında gelmektedir. Ülkede siyasi istikrarsızlığın yanı sıra, aileler ve kabileler arası çatışmalar, altyapı ve eğitim koşullarının yetersizliği, yoksulluk, barınma ve istihdam gibi kamusal hizmet sorunları ile genç nüfus oranının fazla olması şeklindeki hususlar, insanların göç etmesine neden olmaktadır. Özellikle Rusya ve ABD'nin Afganistan üzerindeki politikaları, ülkenin istikrarsızlaşmasına ve gün geçtikçe daha çok illegal örgütlerin bölgede alan bulmasına sebebiyet vermiştir (Kişi, 2022). Siyasi istikrarsızlık, zulüm ve hakkı ihlalleri gibi insani güvensizlik ortamının doğurduğu şiddet tehdidi, Afganların geleceğe yönelik umutlarını tüketmiştir. Bu kaotik süreçte doğan Taliban örgütünün ülkeye barışı getireceği, huzur ve istikrarı sağlayacağı beklentisi, örgütün Afganlardan ciddi destek görerek çok kısa sürede büyümesine neden olmuşsa da bu beklenti çok geçmeden yerini, çatışma, şiddet ve ekonomik sorunlara bırakmıştır. Yoksulluk, işsizlik, fırsat eşitsizliği ve işgücü piyasasında karşılanamayan ihtiyaçlarının yanı sıra temel gıda maddelerine erişimde yaşanan sıkıntılar en ciddi sorunlar arasındadır. Bu süreçte Afgan halkının yaklaşık 16 milyonunun gıda güvenliği sorunuyla karşı karşıya kalması (WFP, 2024) insani krize yol açmıştır. Siyasi istikrarsızlığın yoksullukla birleştiği Afganistan, dünyanın en fazla göçmene kaynaklık eden ülkelerinden biri olmuştur. Bu açıdan, tarih boyunca önemli oranda göçe kaynaklık eden sayılı ülkelere olan Afganistan; savaş, silahlı çatışma, siyasi ve ekonomik istikrarsızlık, dış müdahaleler, iklim ile ilişkili afetlerin neden olduğu olaylar dikkate alındığında ciddi oranda göç vermektedir (Ahmed, 2019; Dashti, 2022; Toros, 2022). 40 yılı aşkın süreçte sürekli göç üreten bu ülkede, özellikle bazı dönemlerde göç oranının çok yükseldiğine şahit olunmuştur. Bu kırılma anları Sovyet işgali ve sonrasında ülke içinde yaşanan olayları kapsayan 1990 öncesi, Taliban'ın ülke yönetimini ilk kez ele geçirdiği 1991-2000 arası, ABD ve NATO'nun ülkeye müdahale ettiği 2001-2021 arası ve Taliban'ın tekrar iktidarı ele geçirdiği 2021 yılı sonrası şeklinde ayrılabilir.

1990 öncesi döneme ait göç hareketlerini siyasi belirsizlik, iç çatışmalar ve kötü ekonomik koşullara bağlı olarak oldukça geriye götürmek mümkünse de (Geyik, 2018) Sovyetlerin Afganistan'ı işgali, kitlesel anlamda yaşanan göç hareketi için asıl belirleyici etmen olmuştur. 1979-1989 yılları arasında yaşanan işgal, 18 milyonluk nüfusa sahip Afganistan'ın üçte birinin yerinden olmasına neden olmuştur (Castles & Miller, 2008: 247). 1978 ve 1987 tarihleri arasında, 870.000 civarında Afgan öldürülmüş, savaş, 4 milyondan fazla Afgan'ı etkilemiş, onların yaralanmalarına ve sakatlanmalarına neden olmuştur. Sadece kara mayınları sebebiyle savaş sırasında 25.000 Afgan hayatını kaybetmiştir (Geyik, 2018). Bu süreçte ABD, Pakistan ve Suudi Arabistan gibi ülkelere destek alan Afgan savaşçılar 10. yılın ardından Sovyetleri ülkeden çıkarmayı başarmıştır. Sovyetlerin hiçbir kazanç sağlamadığı bu işgal, Afganların geçim kaynaklarını olumsuz yönde etkilemiş, tarımsal altyapının bozulmasına ve çiftçilikle uğraşan nüfusun yerinden edilmesine yol açmıştır (Khan vd., 2023). Bunun sonucunda Afganistan'dan komşu ülkelere, özellikle de İran ve Pakistan'a büyük ölçekli zorunlu göç hareketleri yaşanmış ve 6.2 milyon Afgan'ın yer değiştirmesi sonucunda gerçekleşen mülteci dalgası 1990 yılında sona ermiştir (Geyik, 2018).

Bu kitlesel göç hareketinden 6 yıl sonra (1996), Pakistan'daki İslami okullardan gelen bireylerden oluşan Taliban örgütü, iktidarı ele geçirmiştir (Fatah, 2017). Bu dönem, aynı zamanda 1990-2000 yılları arasında gerçekleşen ikinci büyük göç dalgasının da yaşandığı zaman dilimini kapsamaktadır. Taliban bu süreçte dış kaynaklardan aldığı destekle Afganistan'ın %90 kadarını kontrol ederek önemli bir nüfusa erişmiştir (Coady & Solomon, 2009). Taliban'ın 1996'dan 2001'e kadar süren yönetiminde, azınlık gruplarına yönelik baskıcı politikasını artırması, ülke içi çatışmaların yaygınlaşması, kırsal tarımın zayıflaması ve artan kuraklık, insanların göçünü hızlandırmıştır. Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesiyle ortaya çıkan otorite boşluğundan yararlanmak isteyen çeşitli grupların çıkar çatışmaları da büyük ölçekli göç hareketlerine neden olmuştur (Cankara & Çerez, 2020; Neyazi, Padhi & Sah, 2023). Zira Sovyetler Birliğine yakın Dr. Nacibullah Hükümetinin 1992 yılında devrilmesinden sonra iktidar mücadelesine giren Mücahitler birbirleriyle savaşmış ve böylece ülke kaosa sürüklenerek dört yıllık iç savaş başlamıştır (Dashti, 2021). 1990 ve 2000 yılları arasındaki göç hareketi, 1980'lerdeki sorunlar nedeniyle ülkeden kaçan milyonlarca mülteciyle birlikte önemli bir olgu haline gelmiştir (Toros, 2022). Siyasi istikrarsızlık, şiddet hareketleri ve ekonomik çalkantılar bilhassa kentli ve eğitilmiş orta sınıfın

ikinci göç hareketinde Afganistan'dan İran ve Pakistan'a göç etmesine neden olmuştur (Geyik, 2018; İçduygu & Altıok, 2023: 196).

1990-2000 yılları boyunca devam eden göç hareketi, 2001 yılında tekrar ivme kazanmıştır. Bu dönem (2001-2020 dönemi), El-Kaide'nin 11 Eylül 2001 saldırılarını üstlendiği ve Afganistan'ın bu örgütün merkezi haline gelmesi sonucunda işgal edilmesiyle karakterize edilir. 1996 yılından 2001'e kadar Afganistan'ı yöneten Taliban grubunun, 2001 yılında NATO üyeleri tarafından devrilmesiyle (Pradnyawan, Budiono & Sybelle, 2022) yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Daha önce Sovyetlere karşı Afgan savaşçıları destekleyen ABD, bu sefer askeri müdahale ile yaklaşık 20 yıl ülkede hüküm sürmüştür. Bu gelişmeler yeni bir göç dalgası oluştursa da önceki dönem kadar büyük bir mülteci hareketine neden olmamış hatta İran ve Pakistan'dan geri dönüşleri arttırmıştır⁶. Afgan mültecilere İran ve Pakistan sınırlarının kapatılması kısmen Taliban'ın beklenenden kısa sürede devrilmesi bu durumun temel nedenidir (Castles & Miller, 2008: 248). Ancak yaşanan şiddet olaylarına bağlı olarak nüfusun neredeyse yarısı yoksulluk sınırının altında yaşamaya mahkûm olmuş, çeyrek milyondan fazla kişi çatışma nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiş ve yaklaşık 3 milyon kişi Pakistan ve İran'da yaşamını sürdürmek zorunda kalmıştır (The Cost of War, 2009).

Afganistan'dan son göç hareketi ise ABD'nin Taliban'a karşı 20 yıllık savaşının sona erdiği ve Kabil hükümetinin düştüğü 2021 sonrası dönemde olmuştur. Ciddi kayıplar verdikten sonra Afganistan'dan çekilme kararı alan ABD'nin yirmi yıllık yıkımının ağır bedelini ise Afgan halkı ödemiştir. Ortalama 20 yıl süren bu çatışmalarda toplamda 241 bin insan yaşamını yitirmiş ve bunun 70 binini polis ve Afgan güvenlik güçleri oluşturmuştur. Sivil halktan yüz binlercesi ise savaşın yarattığı tahribattan dolayı aç kalmış, hastalanmış ve yaralanmıştır. Ayrıca, son 20 yıllık süreçte milyonlarca Afgan ülke içinde yer değiştirmeye mecbur kalmış, 3 milyon civarında Afgan ise ülkesini terk etmiştir (Dashti, 2021). Taliban'ın yeniden dirilişi ve ardından gelen yönetim, insani bir felakete yol açarak Taliban yönetiminden kaçmak isteyen Afgan mültecilerin kitlesel göçünü tetiklemiştir (Ghosh, 2022). ABD'nin bu süreçte Afganistan'dan çekilmesi ise hem uluslararası ilişkiler hem de insani trajediler açısından oldukça önemli bir olaydır. Bu süreç, Afgan halkında psikolojik bir yük haline gelerek nispeten 20 yıldır süren istikrarın aniden çöktüğü inancını geliştirmiş ve korku ile belirsizlik atmosferinin hâkim olmasına yol açmıştır. Bu ise gazeteciler, STK temsilcileri, devlet memurları, muhalifler ve ABD çalışanları gibi Taliban korkusu yaşayan kesimlerin farklı yollara başvurarak ülkeden kaçmalarını beraberinde getirmiştir. Pasaport sahibi bazı Afganlar komşu ülkelere sığınırken bir kısmı da ABD'nin desteği ile ülkeden çıkmayı başarmıştır. Kalanlardan bazıları ise tek seçenek olarak zor ve oldukça tehlikeli olan düzensiz göç yolculuğunu tercih etmek zorunda kalmıştır. Zira başta ABD olmak üzere dünya ülkeleri tarafından kendi kaderine terk edilen Afganlara göç etmek dışında başka seçenek bırakılmamıştır. O kadar ki çaresizlik içinde çare arayan bazı insanlar ölümü bile göze alarak uçakların dış tarafına tutunarak ülkeden çıkmayı bile denemiştir. Kabil Havalimanı'ndan bu şekilde çıkmaya çalışan insanların çabası çaresizlik ve güvensizlik duygusunun sembolü haline gelmiştir.

Bu süreçten sonra yönetimi devalan Taliban'ın kapsayıcı bir hükümet kurma konusundaki isteksizliği, azınlıklara yönelik zulümler, kötü yönetim ve bocalayan ekonomi Afganistan'daki siyasi, sosyal, etnik ve dini fay hatlarını daha da derinleştirmiş ve potansiyel olarak 1990'ları anımsatan bir iç savaşa ve kaosa yol açmıştır (Verma, 2022). Taliban'ın bu zaferi büyük ölçekli bir çatışma ortamı yaratmasa da insanların göç etmesini engelleyememiştir. Nitekim bu süreçte Afganistan, Suriye ve Ukrayna'dan sonra dünyanın en fazla mülteci üreten 3. ülkesi konumuna yükselmiştir (UNHCR, 2023b). Siyasi faktörler, güvenlik sorunları ve savaşın devam etmesi Afgan göçüne önemli ölçüde katkıda bulunsa da göçün tetikleyicileri arasında ekonomik koşulların büyük rolü olmuştur. Taliban'ın yönetimi ele geçirmesi Afganistan'daki ekonomik durumun önemli ölçüde kötüleşmesine yol açarak halkın ciddi sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur (Essar vd., 2022). Ülkeye yapılan dış yardımların kesilmesi, kamu çalışanlarının iş bırakması, kuraklık ve savaşın gıda fiyatlarını yükseltmesi ciddi ekonomik sorunlara yol açarken iş ve sermaye sahibi insanların güvelik nedeniyle ülkeyi terk etmesi de yüzlerce insanın işini kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum, başlangıçta güvenlik kaygılarıyla başlayan göçün zamanla ekonomik motivasyonlara dayalı göçlere dönüşmesine yol açmıştır. Sonuç olarak son 40 yıllık süreçte

⁶ 2010-2019 yılları arasında 875.800 Afgan mültecinin geri dönüş yaptığı belirlenmiştir (UNHCR, 2019).

huzur ve sükuneti bir türlü yakalayamayan Afganistan, dünyanın en fazla göçmen üreten ülkeler arasında ilk sıralara yükselmiştir. Doğup büyüdükları toprakları geride bırakan Afganlar, yeni bir yaşam umuduyla çok ciddi sıkıntıları göze alarak göç yollarına düşmektedirler.

II. YÖNTEM

ABD'nin 2021'de Afganistan'dan çekilmesinin ardından, Taliban'ın (ilk olarak 1996 yılında iktidara gelmiştir) yeniden iktidara gelmesiyle ülkeden ayrılan Afganların göç süreçlerinin araştırıldığı bu çalışmada, karma yöntem tekniğinden yararlanılmıştır. Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinden sonra ülkeden kaçıp farklı amaçlar doğrultusunda (hedef mekânı, transit veya ara durak mekânı) Van'a gelen bazı Afganlar ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan 114 Afgan'ın tamamına anket uygulanırken, konuya vakıf ve göç süreçleri hakkında detaylı bilgiye sahip olduğunu düşündüğümüz 12 Afgan ile ayrıca mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler 2021 ve 2023 yılları arasında Van kent merkezinde (İpekyolu, Tuşba ve Edremit) ikamet eden kişiler ile gerçekleştirilmiştir. Rastgele örneklem yoluyla göçmenlere ulaşılmaya çalışılmış, fakat yer yer bazı göçmenlerin yönlendirmeleri yoluyla da kartopu örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmeler, çoğunlukla göçmenlerin çalıştıkları iş yerlerinde, evlerde ve çarşı merkezlerinde gerçekleştirildi. Göçmenlere, göç yolculuk süreçleri, göç etme nedenleri, göç beklentileri ve hedefleri ile ilgili sorular yöneltildi. Taliban öncesi dönemde Afganlar farklı gerekçelerle bu göç eylemlerini gerçekleştiriyorlardı. *Taliban'ın iktidara gelmesi ile birlikte ne tür değişimler ortaya çıktı, bu değişimler göç hareketlerini ne yönde ve büyüklükte etkiledi? Göçmenler bu duruma karşı nasıl bir reaksiyon gösterdi?* Bunlar, üzerinde durulması gereken temel konulardır. Çalışma tam da böyle bir ihtiyaçtan yola çıkarak Taliban sonrası ortaya çıkan Afgan göçlerinin altında yatan temel dinamikleri ortaya koymak amacıyla yapıldı. Toplanan veriler SPSS paket programı aracılığıyla frekans tablolarına dönüştürüldü ve daha sonra bu tablolar betimsel analiz teknikleri ile incelendi.

Görüşmeler yapılırken birçok zorluk ile de karşılaşıldı. Göçmenlere yönelik artan toplumsal öfke, yakalanma korkusu ve güvenememe gibi nedenlerden dolayı kamusal alanda mümkün mertebe görünmemeye çalışmaktadırlar. Bu durum göçmenlere yönelik erişimi büyük ölçüde zorlaştırırken görüşme sürecinin de uzamasına neden olmuştur. Bununla birlikte toplumsal normların büyük ölçüde ataerkil yapıya göre belirlendiği Afgan toplumunda kadınlar ile görüşmeler yapmak çok daha zor olabilmektedir. Bu nedenden dolayı da çok az oranda kadın ile görüşme sağlanabilmiştir. Göç eylemine katılan kişilerin önemli bir kısmı genç yetişkin bireylerden oluştuğu için bulgular büyük ölçüde bu grubun görüşlerini yansıtmaktadır. Bununla birlikte Afganlar farklı yoğunluk düzeylerinde Van'ın hemen hemen her ilçesinde bulunabilmektedir. Hem maliyet hem konaklama hem de nispeten daha yabancı bir mekânda göçmene erişmenin zorluğundan dolayı görüşmeler sadece Van kent merkez ilçeleri ile sınırlandırılmıştır. Tüm bunlar çalışmada öne çıkan en temel sınırlılıklardır.

Tablo 1: Anket Yapılan Katılımcıların Demografik Bilgileri

Sorular	Faktör	Yüzde (%)
Cinsiyet	Erkek	96,5
	Kadın	3,5
Yaş	15 ve altı	7,1
	16-20	46,0
	21-25	24,8
	26-30	16,8
	31-35	4,4
	36-40	0,9
Medeni durum	Bekar	69,0
	Evli	31,0
Eğitim durumu	Okuryazar değil	12,4
	Okur-yazar	3,5

	İlkokul	12,4
	Ortaokul	17,7
	Lise	40,7
	Üniversite	13,3
Meslek	Memur	17,7
	İşçi	30,1
	Esnaf	7,1
	Çiftçi	8,8
	Diğer	36,3
Etnik köken	Fars	9,7
	Türkmen	4,4
	Peştun	44,2
	Hazara	10,6
	Özbek	13,3
Göçmenlerin geldikleri yerleşim birimi	Tacik	17,7
	Köy	28,3
	Kasaba	19,5
	Kent	52,2

Tablo 2: Mülakat Yapılan Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı kodu	Cinsiyet	Etnik köken	Yaş	Meslek
K1	Erkek	Peştun	19	Çiftçi
K2	Erkek	Fars	32	İşçi
K3	Erkek	Fars	18	İşçi
K4	Erkek	Hazara	25	Kolluk görevlisi
K5	Erkek	Peştun	18	Memur
K6	Erkek	Tacik	27	İşçi
K7	Erkek	Peştun	30	Memur
K8	Erkek	Tacik	20	Çiftçi
K9	Erkek	Peştun	40	Kolluk görevlisi
K10	Erkek	Peştun	36	Çiftçi
K11	Erkek	Özbek	22	İşçi
K12	Kadın	Özbek	29	Ev Hanımı

Katılımcı profili oldukça heterojen bir nitelik arz etmektedir. Genelde ekonomik ve güvenlik kaygısıyla (Tablo 3) yola çıkan göçmen grubunun çok önemli bir kısmını genç yetişkin erkek bireyler oluşturmaktadır (%96,5). Katılımcıların çok büyük bir bölümünün 30 yaş altında olduğu (%94) bu katılımcı grubunda bireylerin %69'u bekarıdır. Tüm yaş grupları içinde özellikle genç ya da çocuk olarak ifade edilen 16-20 yaş (%46) grubunun ağırlığı söz konusudur. Bununla birlikte katılımcıların %7,1'i ise 15 yaş ve altındadır. Katılımcıların eğitim durumlarına bakıldığında nispeten daha dengeli bir dağılımın olduğu söylenebilir. %12,4'ün okuryazar olmadığı bu katılımcı grubunda eğitimin her kademesinden mezun olan bireyler olmakla birlikte lise mezunlarının baskınlığı daha belirgindir (%40,7). Katılımcıların meslek gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise %30,1'inin işçi, %17,7'sinin memur, %8,8'nin çiftçi, %7,1'inin esnaf ve geri kalan %36,3'ünün ise farklı diğer alanlarda çalışanlar olduğu görülmektedir. Etnik yapılarına bakıldığında katılımcıların büyük bir bölümünü Peştunlar (%44,2) oluştururken, daha sonra sırasıyla Tacikler (%17,7), Özbekler (%13,3), Hazaralar (%10,6), Farslar (%9,7) ve Türkmenler (%4,4) gelmektedir. Son olarak göç eden bireylerin yarısından fazlasının kentsel alanlardan (%52,2), %28,3'ünün köylerden ve %19,5'inin ise ilçe/kasaba merkezlerinden geldikleri anlaşılmaktadır.

III. GÖÇ KARARINI ETKİLEYEN DİNAMİKLER

Afganların göç hareketlerini belirleyen içsel ve dışsal birçok faktör bulunmaktadır. Ekonomik, siyasi ve sosyal koşullar, savaş ve iç karışıklıklar, doğal afetler bunların en bilinenleridir. Ülkede kronik bir hal alan bu sorunlar Afganların göç tecrübesi altında yatan en temel etkenlerdir. Ülkeden yaşam umudunu kesen insanlar daha iyi bir gelecek hayaliyle kendilerini belirsiz ve zorluklarla dolu göç yolculuğuna atmaktadırlar. Son 40 yılın tablosuna bakıldığında Afganların yukarıda sıralanan nedenlerden dolayı göç ettiği ve bu anlamda güçlü bir göç deneyimine sahip oldukları görülecektir. Bu göçler süreç içerisinde zikzaklar çizmiş olsa da makro ölçekte artan bir eğilim gösterdiği söylenebilir (Loschmann, Kuschminder & Siegel, 2014: 80-95).

Afgan göçünün altında yatan dinamikleri konu edinen çalışmaların önemli bir kısmında çoklu faktörlerin baskınlığı vurgulanır. Etnik gruplar arası çatışmalar, Taliban ve IŞİD gibi örgütlerin terör eylemleri, yabancı ülkelerin çıkar çabaları, işsizlik, yoksulluk ve özellikle son yıllarda iklim değişikliğine bağlı olarak şiddeti ve sıklığı artan afetler Afgan göçünün altında yatan temel dinamiklerdir (Monsutti, 2008). Ülkeden göç edenlerin önemli bir kısmı bu sorunlar ve onlarla bağlantılı nedenlerden dolayı göç etmektedir. Bu sorunlar öylesine kronik bir hal almış ki göç, Afganlar için yaşama tutunmanın adı olmuştur. Göçü tecrübe edinen Afgan halkı geliştirmiş oldukları ulusötesi ağlar ve diasporik faaliyetler (İçduygu & Karadağ, 2018) yoluyla bu tecrübeyi daima diri tutmaya çalışmaktadırlar. Bu ağlar göçü sürekli beslediği gibi ülkeye giren dövizin de başlıca ana kaynağıdır (Monsutti, 2008).

Bu çalışmada da benzer bulgulara ulaşılmıştır. Katılımcıların büyük bir kısmı, ülkede gelecekle ilgili göremedikleri ve bu nedenle ülkenin düzeleceğine dair umutlarını yitirdikleri için göç etmektedir. Taliban korkusu ve ekonomik kaygılar göçün asıl belirleyicileri olmakla birlikte savaş ve çatışma ortamının tetiklediği bezginlik hali, can güvenliğini sağlamak, yoksulluk, aile için yeni ve mutlu bir gelecek hayali, insanca yaşama isteği ve borçlarını kapatmak gibi değişen birçok nedenden dolayı insanlar ülkelerini terk etmektedir. Onca zorluğa ve riske rağmen göç, bir mecburiyet şekli olarak belirip bu insanların yaşam umudunu diri tutan en önemli olaydır. Afganların büyük bir bölümü ortalama yaşam standartlarının çok altında hayatlarını sürdürmektedir (Tablo 3). Elde edilen veriler, katılımcıların çok önemli bir bölümünün maddi olarak durumlarının kötü olduğunu, Taliban'ın iktidara gelmesi ile birlikte bu sorunun daha da şiddetlendiğini ve dolayısıyla göç etme isteklerinin arttığını ortaya koymaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: Katılımcıların Ekonomik Durumları ve Göç Etme Nedenleri

Sorular	Faktör	Yüzde (%)
Göç etmeniz en önemli sebebi nedir?	Siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar	38,9
	Ekonomik	22,1
	Sosyo-Kültürel	8,0
	Siyasi karışıklık, çatışma ve ekonomik	31,0
Ülkenizde maddi sıkıntınız var mıydı?	Evet	86,5
	Hayır	13,5
Ülkenizdeki aylık geliriniz kaç dolardı?	100 ve altı	48,1
	101-300	44,5
	301 ve üstü	7,4

Afganistan'da koşullar çok kötü olduğundan her bir parametre adeta göç üzerinde çarpan etkisi yapmaktadır ve göç etme sebepleri birbiriyle iç içe geçmiştir. Katılımcıların ifadesinde hareketliliklerine sebep olan esas faktör dikkate alınmıştır. Bu bağlamda, göç eden insanların çok büyük bir bölümü maddi durumlarının kötü olduğunu belirtmektedir (%86,5). Bunun üstüne Taliban korkusu, güvensizlik ve belirsizlik de eklenince göç bir tercih olmaktan çıkıp mecburiyet haline dönüşmektedir. Nitekim katılımcıların %80,9'u aylık gelirin 200 dolar altında olduğunu ifade etmişlerdir. Ülkelerin kişi başına düşen milli gelir değerlerine bakıldığında aralarındaki uçurum çok bariz bir biçimde görülmektedir (World Bank, 2024). Yeterli sermayeye sahip olmayan Afganların önemli bir kısmı kendi birikimleri ile

birlikte yakın çevrelerinden borçlanarak bu göç olayına kalkışmaktadır. Tüm bunlar göçün Afganlar için neden bu kadar hayati bir olgu olduğunu göstermesi açısından son derece önemli faktörlerdir (Tablo 3).

IV. TÜRKİYE-İRAN VE PAKİSTAN'IN AFGAN GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUMU

Düzensiz geçişlerin sıkı bir şekilde kontrol edildiği günümüz dünyasında birçok ülke ulusal sınırlarını mahremiyet bölgesi olarak görmeye başlamıştır. Farklı koşullara bağlı olarak ortaya çıkan ve sürekli artan göç hareketleri ülkeleri bu manada ciddi bir biçimde endişelendirmektedir. Ülkelerin politikaları süreç içerisinde değişiklikler göstermiş olsa da günümüz konjonktüründe bu göçlerin bir güvenlik meselesi olarak algılandığı düşüncesi daha baskındır. İran, Pakistan ve Türkiye'nin de tutumları büyük ölçüde bu yöndedir.

Çoğunluğu İran ve Pakistan olmak üzere sayıları milyonları aşan Afgan nüfusu bugün çeşitli ülkelerin himayesi altında yaşama tutunmaya çalışmaktadır (Abbasi-Shavazi & Sadeghi, 2015; Ghufuran, 2006; Mansourian & Rajaei, 2018). Pakistan ve İran dışında Türkiye de dünyada en fazla Afgan göçmen bulunduran ülkelerin başında gelmektedir. Göç İdaresi Başkanlığı verilerine (21 Mart 2024 tarihi itibarıyla) göre Türkiye'de 2014-2024 yılları arasında 649.514 Afgan yakalanmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024). Karadağ ve Şenol Sert (2023) Türkiye'de, kayıtlı ve kayıtsız tüm Afgan nüfusu hesaplandığında sayının 1 milyona yakın çıktığını belirtmektedirler. Bununla birlikte ülke içinde yerinden edilen 3.5 milyon Afgan ise potansiyel mülteci konumundadır.

Dünyada en fazla Afgan mülteciye ev sahipliği yapan İran ve Pakistan'ın göç politikaları süreç içinde daha katı bir hal almıştır. Afgan nüfusun artışı ve bununla bağlantılı olarak artan güvenlik ve ekonomik endişeler ülkeleri bu yola sürüklemiştir. Aslında iki ülkede Sovyet işgalinin başladığı 1979'larda Afganlara yönelik açık kapı politikası izlemişler (Zubair, Khan & Shah, 2019). Fakat süreçle birlikte ılımlı olan bu politikalar daha katı bir şekle dönüşmüştür. Bugün Afganlar hem İran (Alagöz & Demirkıran, 2020; Siavoshi, 2022) için hem de Pakistan (Borthakur, 2017; Ghufuran, 2006; Weinbaum & Harder, 2008) için ciddi güvenlik ve ekonomik sorunlara yol açan bir mesele olarak algılanmaktadır. Bu bağlamda her iki ülke de daha çok kısıtlayıcı ve geri gönderme yöntemlerini merkeze alan politikalar yürütmektedir (Ghufuran, 2006). Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere ülkelerin bu tutumları Afganları ekonomik yönde olumsuz etkilediği gibi göç süreçlerinde de büyük zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır (Grawert & Mielke, 2018).

İran ve Pakistan'ın Afganlara yönelik bu katı tutumu, Afganların sürekli hareket halinde olmalarına yol açmaktadır. Bu bağlamda Afganlar nispeten daha rahat edebilecekleri, para kazanmanın ve insanca yaşama ihtimalinin daha yüksek olduğu ülkelere doğru göç etme eğilimi göstermektedir. Türkiye hem hedef hem de transit olma özelliği itibarıyla bu göçlerden ziyadesiyle etkilenmektedir. Afganistan'dan Avrupa'ya uzanan geniş coğrafyada Türkiye işlenen göç akışının en önemli basamaklarından biridir (İçduygu & Karadağ, 2018). Ülkenin konumu, onu transit ülke yapması yanında aynı zamanda önemli bir hedef ülkeye de dönüştürmüştür (Kirişçi, 2007). Pakistan ve İran'da olduğu gibi Türkiye'de de göç politikalarının daha katı bir hal aldığı söylenebilir. Sınır boylarında inşa edilen duvarlar, yüksek teknoloji ile donatılmış gözetleme cihazlarının sınır bölgelerine yerleştirilmesi ve güvenlik birimlerince artan koruma yöntemleri bunu büyük ölçüde doğrular niteliktedir. Zira toplumsal alanda da göçmen kabulünün giderek azalmaya başladığı ifade edilebilir. Türkiye üzerine yapılan bir çalışmaya göre göçmen hoşnutsuzluğun arttığı belirtilmektedir (Bozdeveci & Yorulmaz, 2023). Bu olgu aslında dünya genelinde de artış eğilimindedir. Hatta Türkiye'de üniversite eğitimi alan öğrenciler üzerine yapılan bir anket çalışmasına göre de mülteci hoşnutsuzluğunun yüksek olduğu, tüm gruplar içinde özellikle Afganlara yönelik olumsuz tutumun yüksek olduğu ifade edilmektedir (Şengül, 2022).

Tablo 4: Katılımcıların Göç Sürecinde Şiddete Maruz Kalma Durumları

Sorular	Faktör	Yüzde (%)
Göç sürecinde şiddet gördünüz mü?	Evet	61,1
	Hayır	38,9
Şiddet gördüyseniz kimden ve nereden?	İran'da kaçakçı, polis ve hırsızlardan	67,1
	Türkiye'de kaçakçı ve kolluk birimlerinden	32,9

Afganlar yolculuk boyunca geçtikleri ülkelerde çeşitli olumsuz durumlara maruz kalmaktadır. Katılımcıların önemli bir kısmı yolculuk boyunca farklı türden şiddet olaylarına maruz kaldıklarını, paralarının gasp edildiğini, rehin tutulduklarını belirtmişlerdir. Özellikle İran güvenlik birimlerinin göçmenlere karşı tutumlarının son derece sert olduğunu, birçok göçmenin bu tutumlar nedeniyle ciddi şiddete maruz kaldığını belirtmek önemlidir (Tablo 4).

V. GÖÇÜN İŞLEYİŞ MEKANİZMASI

Yaklaşık 3.000 km'lik mesafeyi düzensiz yollarla kat etmeye çalışan Afganlar yolculuklarının başarıyla gerçekleşmesi için çeşitli stratejiler uygulamak zorunda kalmaktadır. Afganistan'ın uzun yıllardır süren istikrarsız sosyo-ekonomik koşullarının bir sonucu olarak, öncelikle Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere, ardından daha uzak bölgelere yönelik göçler giderek artmaktadır. Uluslararası hareketliliğin çeşitlendiği ve niceliksel olarak arttığı göçler çağında (Castles, de Haas & Miller, 2014: 5) güvenlik eksenli paradigmanın yoğunlaşmasıyla birlikte hedeflenen ülkeler tarafından Afganistan vatandaşlarına yönelik sıkı vize politikaları uygulanmakta, Afganlar yasal yollarla ulaşmak istedikleri ülkelere gidememektedir. Ekonomik, politik, sosyo-kültürel ve diğer birçok faktörün bir araya gelmesiyle menşe ülkesinden ayrılarak farklı coğrafyalara ulaşmak isteyenler çok sayıda ulus-devlet sınırını düzensiz yollarla geçerek göç etmeye çalışmaktadır.

Tablo 5: Afgan Göçmenlerin Uluslararası Sınırları Geçme Biçimleri

Sorular	Faktör	Yüzde (%)
İran'a nasıl girdiniz?	Pasaportla	15,7
	Düzensiz yollarla	84,3
Türkiye'ye nasıl girdiniz?	Pasaportla	1,6
	Düzensiz yollarla	97,6

Afganlar için, göç endüstrisine katılmak ve yolculuğun düzensiz yönleriyle karşılaşmak kaçınılmaz hale gelmektedir. Bu süreçte farklı aktörlerin rolüyle birlikte ulusal, bölgesel ve küresel politikaların da devreye girmesi hareketliliğin devamlılığını etkileyen dinamikler olarak ortaya çıkmaktadır. Afganların, göç öncesinde yurtdışındaki topluluk ağları, göçmen kaçakçıları ve çeşitli sosyal medya platformları aracılığıyla edindikleri bilgiler ve oluşturdukları imajlar kendi ülkelerinin dışında daha iyi bir yaşamın mümkün olduğuna inanmalarına neden olmaktadır. Uzun yıllardır istikrarsızlığın boy gösterdiği ve İmparatorluklar Mezarlığı olarak bilinen bu coğrafyanın insanları artık göçü kendileri için hayatta kalma ve başa çıkma stratejisi olarak görmektedir (Monsutti, 2021: 2-7). Onlar için hareket halinde olmak kendi geleceklerini inşa edebilmenin yanında geride bırakmak zorunda kaldıkları yakınlarının da hayatlarının seyrini düzeltme ve iyileştirme gayretidir. Bu nedenle, ülkeden ayrılmak aslında onlar için büyük ölçüde aile yakınlarıyla gerçekleştirilen müzakerenin sonucunda alınan kolektif bir karar olarak belirginleşmektedir. Ancak, Afganistan'ı terk etmek her zaman uzlaşılan bir husus olmamakta, bazı göçmenler bu konuda bireysel karar alabilmektedir. Özellikle bekar ve genç erkekler gerek ailelerinin sorumluluğunu üstlendikleri gerek diasporada yaşayan yakınlarının hayatlarını sosyal medya üzerinden takip ettikleri için büyük ölçüde göçün öncülüleri arasında yer almakta, bireysel kararlarıyla hareketliliklerini başlatabilmektedir. Zira göç, kendilerini başarılı bireyler olarak

göstermenin ve yetişkinlik sürecine geçişin önemli bir aşaması olarak değerlendirilmektedir (Monsutti, 2007). Bu doğrultuda Afganların büyük bölümü Tablo 5’te görüldüğü üzere yolculuklarını düzensiz şekilde gerçekleştirmektedir.

Tablo 6: Göç Kararında Etkili Olan Faktörler

Soru	Faktör	Yüzde (%)
Ülkenizden ayrılmanıza kim karar verdi?	Kendim	42,0
	Ailem	49,6
	Diğer	8,4

Ortak müzakere ya da bireysel tercih sonucunda hareketliliğin eyleme dönüşmesi öncesinde yolculuğun düzensiz doğası sebebiyle çeşitli hazırlıklar söz konusudur. Bunlardan ilki binlerce kilometre mesafeyi aşabilmek için gerekli olan ekonomik sermaye, ikincisi ise göçmen ağırları aracılığıyla inşa edilen sosyal sermayedir. Sınırları düzensiz yollarla aşma zorunluluğu hareketliliğin ekonomik bilançosunu ağırlaştıran bir unsurdur. Göçmen kaçakçıları, sınıra yakın alanlarda bulunan silahlı gruplar, sınır muhafızları, yolculuk esnasında konaklama, ulaşım ve gıda ihtiyaçları gibi parametreler dikkate alındığında yolculuğun maliyeti artmaktadır. Nüfusunun yaklaşık %50’sinin yoksulluk sınırının altında kaldığı (Asian Development Bank, 2024), işsizlik oranlarının son zamanların en yüksek seviyesine ulaştığı (Statista, 2022) ve kişi başına düşen milli gelirin 355 dolar civarlarında olduğu (The World Bank, 2024) ülkede göçün işleyiş mekanizması önemli ölçüde borçlanma üzerinden ilerlemektedir. Göçün gerektirdiği maliyetleri karşılayabilmek amacıyla Afganlar ülkeden ayrılmadan önce büyük ölçüde ailelerinden ve yakınlarından borç para almakta ve kendi birikimlerini kullanmaktadır (Tablo 5).

Tablo 7: Göçün Finansman Şekli

Soru	Faktör	Yüzde (%)
Göç için gerekli parayı nasıl temin ettiniz?	Kendi birikimlerim	13,8
	Kendi birikimlerim ve borçlanma	54,5
	Aile	13
	Akrabalar	5,7
	Arkadaşlar	6,5
	Diğer	6,5

Ailelerinin beklentisi ve daha iyi bir geleceğe ulaşma ümidi başka bir ülkeye ilerlemeye yönelik kararlılıklarını arttırmakta hatta sınır hattında defalarca itilmelerine rağmen vazgeçmemektedirler. Zira, göçün hedeflendiği gibi neticelenmemesi çok ciddi bir ekonomik kayıp olarak değerlendirilmekte, göç projesine yapılan yatırımın geri ödenememesi riskini barındırmakta, başarısızlık menşe ülkede bir utanç kaynağı haline dönüşerek sosyal damgalanmaya sebep olmaktadır (Schuster & Majidi, 2015). Özellikle Türkiye-İran sınırını defalarca kez geçmeye çalışan Afgan göçmenlerin varlığı bu anlamda dikkat çekmektedir.

“K1: ...18 kez Türkiye’ye girmeye çalıştık ve nihayet sınırı geçebildik. Fakat o süre boyunca İran sınırında günlerce kaldık. Hem İran hem de Türk askerlerinden gizlenmeye çalışarak sınırı geçmek çok zordu.” (Peştun, 19, Erkek)

Göçün işleyiş mekanizmasında vurgulanması gereken bir diğer nokta ise hareketliliğin bütün Afganlar için benzer zamansallığa ve örüntüye sahip olmamasıdır. Yeterli ekonomik sermayeye sahip olanların ilerleyişleri diğer göçmenlere göre daha hızlı gerçekleşirken, finansal açıdan hareketliliğin devamı için yeterli güce sahip olmayanlar hedefledikleri ülkelere varmadan önce nispeten menşe ülkelere komşu konumunda bulunan ve göçmen ağırlı güçlü olan yerlerde zaman geçirmektedir. Bu

anlamda, Türkiye'ye henüz ulaşamayan ve göç için gerekli parayı elde etmek isteyen Afganların bir kısmı belirsiz süre boyunca İran'da yaşamaktadır. Tarihsel açıdan Afganların İran'a yönelik hareketliliğinin eskilere dayanması sebebiyle göçmen ağlarının bölgede daha çeşitli ve yaygın olması yoğun emek gücü gerektiren sektörlerde yaygın bir şekilde çalışmasıyla sonuçlanmaktadır. Ancak, İran'ın uyguladığı göç politikaları onları üçüncü ülke olarak Türkiye'ye doğru itmekte, uzun, tehlikeli ve zorlu yolculuklar yaşamalarına sebep olmaktadır.

VI. GÖÇMEN-KAÇAKÇI İLİŞKİSİ

Afganistan'daki koşullar, göç endüstrisinin etkinliği ve göçmenlerin istedikleri yerlere varma zorunluluğu bazı aktörlerin devreye girmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Bölgesel anlamda Pakistan ve İran'ın göç politikaları ile Türkiye'nin sınır güvenlik önlemleri oldukça etkilidir. Uluslararası düzeyde ise, özellikle Avrupa Birliği (AB) ülkeleri gibi hedeflenen yerler, düzensiz göçmenlerin sorumluluğunu üçüncü ülkelere yükleyerek sınırlarını sıkı bir şekilde korumakta ve Afganların düzenli göç yolculuklarını engellemektedir. Göçmenler, bu noktada menşe ülkesinden çıkış yaparak istenilen yerlere erişmek için göçmen kaçakçıları kullanmaktadır (Agier & Prestianni, 2011; Bathaie, 2011; Lønning, 2019).

Afganların kaçakçı ile kurduğu ilişki düzensiz göçün gerçekleşmesinde son derece kritik bir role sahiptir. Ülkede düzensiz göç, hayatın bir gerçeği olarak kabullenildiği için ayrılmak isteyenlerin başvurduğu en önemli aktörler göçmen kaçakçılarıdır. Göç endüstrisi içerisinde kaçakçılık faaliyetlerini yürütenlerin sayısı çok sayıda olduğu için (Deniz, 2016) Afganlar ekseriyetle referans sistemi üzerinden hangileriyle anlaşacaklarını belirlemektedir. Bu anlamda referans sistemi belirli kaçakçılık ağını kullanarak hedeflenen yere başarıyla ulaşan, yolu tecrübe edinmiş göçmenlerin tavsiyeleri üzerine çalışmaktadır. Menşe ülkesinden ayrılmak isteyenler diğer ülkelerde yaşayan göçmenlerin önerilerini dikkate alarak kaçakçı tercihini yapmaktadır. Afganların sergilediği bu tavır bir nevi çok ciddi sorunları ve tehlikeleri barındıran uzun göç yolculuğunu çeşitli ağlar aracılığıyla nispeten daha güvenli hale getirme çabasıdır. Erişilen kaçakçılar Afganlarla yolculuğun güzergahlarını, koşullarını ve sürelerini müzakere etmekte, talep edilen fiyatı belirlemektedirler. Göçün gerçekleşeceği dönemin siyasi koşulları, göçmen grubunun büyüklüğü, devletlerin sınır güvenlik önlemlerinin düzeyi, mevsim şartları, yolculuğun koşulları⁷ fiyat üzerinde değişim sağlayan faktörlerdendir (Deniz, 2022). Örneğin Taliban öncesinde Afganistan'dan Türkiye'nin doğu sınırındaki Van kentine kadar göçmen kaçakçılarına verilen ücret 500-1.000\$ civarındayken bu rakam Taliban'ın iktidarı ele geçirmesinin ardından artmış hatta kimi durumlarda iki katına ulaşmıştır (Tablo 8). Ülkeyi bir an önce terk etmek isteyenlerin yoğunluğu ve buna bağlı olarak artan sınır güvenlik önlemleri kaçakçıların fiyatlarını yükseltmesinde etkili olmaktadır.

Tablo 8: Göçmen Kaçakçısına Ödenen Miktarlar

Soru	Faktör	Yüzde (%)
Türkiye'ye ulaşmaya kadar kaçakçıya kaç dolar verdiniz?	500 ve altı	5,2
	501-1000	24,1
	1001-1500	29,3
	1501-2000	18,1
	2001-2500	9,5
	2501-3000	9,5
	3001 ve üzeri	4,3

⁷ Kaçakçı ve Afganlar arasında bu konuda farklı anlaşmalar yapılabilmektedir. Ödeme miktarını artıranların yolculuk şartları önemli ölçüde iyileştirilirken, daha az ödeme yapanlar çok daha zorlu durumlara karşı karşıya kalabilmektedir. Göçmenlerin sosyal ve ekonomik sermayesine göre düzensiz göç "VIP" hale gelebilmektedir.

Kaçakçı ile varılan anlaşma sonucunda yola çıkan Afganların hareketlilik boyunca kaçakçı ile kurduğu ilişki değişkendir. Her ne kadar referans sistemi üzerinden kaçakçılar bulunsun ve güvene dayalı bir ilişki tesis edilse de Afganlar yolda çeşitli mağduriyetlerle yüzleşebilmektedir. Derinlemesine görüşme yapılan Afganların düzensiz yolculuğa dair tecrübeleri değerlendirildiğinde, en temel mağduriyetler kaçakçı tarafından şiddete maruz kalma, anlaşmaya bağlı olarak vaat edilen yolculuk koşullarının yerine getirilmemesi ve zaman zaman talep edilen miktarı alıncaya kadar alıkonulma gibi durumlardır. Yolculuk koşulları ile ilgili şikayetler en sık karşılaşılan durumlardan biridir. Araçlara çok kalabalık bir şekilde bindirilme, uzun saatler süren yol yürüyüşleri, geçişler esnasında silahlı çeteler ile kaçakçıların iş birliği yaparak göçmenlerden maddi kazanç elde etmeleri gibi örnekler yoğun biçimde yaşanan olaylardır.

“K2: Kaçakçı bize hayvan muamelesi yapıyordu. Yemek vermiyordu, yolda hızlı yürüyemediğim için dövüyordu.” (Fars, 32, Erkek)

Ödeme ile ilgili durumlar incelendiğinde kaçakçının yolculuk için talep ettiği miktarın tamamının göçmenler tarafından ilk başta verilmediği ortaya çıkmaktadır. Büyük ölçüde ödemenin bir kısmı yapılırken geriye kalanı komisyoncular aracılığıyla göçmen, istediği noktaya ulaştığında aktarılmaktadır. Nadir de olsa Afganların hedeflediği yere varıncaya dek hiç ödeme yapmadığı durumlar da söz konusudur. Fakat bu yöntem onların yolculuk esnasında karşılaşılabilecek mağduriyetlerin ve suistimallerin risklerini artırmaktadır. Kaçakçılar göçmenlerin hedeflenen yerlere ulaştığında parayı ödemeyeceği endişesiyle yolculuk esnasında çoğu durumda şiddet kullanarak almaya çalışmakta, parayı elde edinceye dek zorla alıkoymaktadır (Tablo 9).

“K3: Evinde kaldığım kaçakçı beni dövdü. Benden para istedi ve evinde tuttu. Parayı verirsem bırakacağını söyledi.” (Fars, 18, Erkek)

Tablo 9: Kaçakçıların Göçmenlere Yönelik Davranışları

Soru	Faktör	Yüzde (%)
Kaçakçıların size karşı davranışları nasıldı?	İyi	8,3
	Ne iyi ne kötü	15,7
	Kötü	37,2
	Çok kötü	38,8

Referans sistemine rağmen Afganlar tarafından bütün bu olumsuz vakaların yaşanmasının nedeni kaçakçılık ağları içerisinde görev alan kişilerin farklılığı ve sayıca fazla olmasıdır. Örneğin, Afganistan’da görüşülen kişi ile yolculuk boyunca sınır geçişleri esnasında karşılaşılan kişiler farklıdır. Şoförler, rehberler, şok evlerini⁸ sağlayanlar ve öncüler gibi kaçakçılık mekanizmasında çok sayıda kişi görev almaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda her ne kadar referans sistemi kullanılsa da göçmenlere yönelik muamele değişebilmektedir. Böylesine karmaşık bir ağ içerisinde Afganlar hedefledikleri noktaya varıncaya kadar göçmen kaçakçıların davranışlarından büyük ölçüde rahatsızlık duyabilmektedir.

VII. ROTALAR

Afganların düzensiz hareketliliğinde dikkate alınması gereken temel noktalardan biri de rotalardır. Yolculuğun işleyişine, koşullarına, geçilen noktalara ve sınır geçiş pratiklerine (Dimitriadi, 2018: 69) dair çeşitli analizler yapma fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, yolculuğun öznel olarak Afganların karşılaştığı olayları ve durumları daha iyi anlamayı sağlayabilmektedir.

⁸ Göçmen kaçakçıların kullandığı bu tabir, düzensiz göçmenlerin yolculuk sırasında geçici olarak tutulduğu, genellikle kötü yaşam koşullarının olduğu ve temel insani ihtiyaçlardan yoksun yerlerdir. Buralar göçmen kaçakçılığı zincirinin bir parçasıdır ve göçmenleri organize bir şekilde hedeflenen noktalara ulaştırmak için kullanılmaktadır.

Öncelikle, Afganistan'dan Türkiye'ye gelene dek izlenen rotalar değerlendirildiğinde göçmenlerin büyük bölümü yolu daha çok uzatan güzergahları tercih etmek zorunda kalmaktadır. Bu durumun arkasında yatan temel sebep İran'ın sınır kentleri aracılığıyla doğrudan ülke içine erişmek isteyenlere yönelik uyguladığı sert politikalarıdır. Dolayısıyla, takip ettiği rota bu gelişmeler çerçevesinde daha dolambaçlı ve riskli hale gelmekte, Afganlar kaynak ülkeden Pakistan sınırını geçerek ardından İran'a ve Türkiye'ye gelmeye çalışmaktadırlar. Afganistan-Pakistan-İran-Türkiye güzergahını kullanan göçmenlerin yolculuk için harcadığı miktar daha fazladır. Kaçakçılar özellikle Pakistan üzerinden İran'a geçişler konusunda çok büyük engelle karşılaşmayacaklarını bildikleri için Afganları bu güzergahı kullanmaya teşvik etmekte ve geçişler konusunda garanti vermektedir (Tablo 10). Her ne kadar yolculuğun koşulları bu hat üzerinde çok daha zorlu olsa da bölgenin coğrafi yapısından dolayı sınır kontrollerinin tam anlamıyla tesis edilememesi ve uzun yıllardır farklı kaçakçılık sektörlerine dair faaliyetlerin yapılması geçişler konusunda tercih edilmesine neden olmaktadır. Tüm bu faktörler de talep edilen fiyatın daha yüksek olmasıyla sonuçlanmaktadır.

Tablo 10: Afgan Göçmenlerin Kullandığı Rotalar ve Sınır Geçiş Deneyimleri

Sorular	Faktör	Yüzde (%)
Yolculuk esnasında hangi güzergahı kullandınız?	Afganistan-Pakistan-İran-Türkiye	52,8
	Afganistan-İran-Türkiye	35,0
	İran-Türkiye	6,5
	Diğer	5,7
Sınırı geçerken en çok nerede zorlandınız?	Afganistan-İran	4,9
	Türkiye-İran	90,2
	Pakistan-İran	4,9

Diğer taraftan, Afganistan-İran-Türkiye güzergahı ise tercih edilmesi bakımından yoğunluğa sahip ikinci rotadır. Özellikle Taliban'ın kontrolü ele geçirmesinin ardından tahliye uçaklarında kendilerine yer bulma imkanına sahip olmayanlar doğrudan İran'a geçmeye çalışmıştır. Bu süreçte günde 4.000 ila 5.000 Afgan düzensiz yollarla İran'a ulaşmıştır (UNHCR, 2021). Daha önce Batılılarla veya Afganistan hükümetiyle çalışan devlet memurları, gazeteciler, STK görevlileri, aktivistler, sanatçılar gibi farklı mesleklere sahip kişiler, Taliban sebebiyle can güvenliği tehdidi yaşayacaklarını düşünerek ülkeyi terk etmişlerdir. Bu nedenle Ağustos 2021 tarihinden sonra düzensiz yollarla Afganistan-İran sınırını aşanların sayısında belirgin bir artış görülmüştür (Farzam, 2024). Ülkeden uzaklaşması gerekenlerin ayrılmasının ardından kriz dönemi yavaş yavaş normalleşmeye başlamış, İran sıkı tedbirlerini yeniden uygulamaya koymuştur. Dolayısıyla, bu sınır hattından geçişler de azalmaya başlamıştır. Afganların çok büyük bölümü İran'a düzensiz yollarla erişim sağlasa da ekonomik ve sosyal sermayesi güçlü olan kişiler vize alabilmekte, kara veya havayoluyla ulaşabilmektedir (Akçapar, 2022).

İran, Afganların düzensiz yolculuğunda önemli bir duraktır. İki ülke arasında uzun süreli hareketlilik tecrübesi dikkate alındığında hem çeşitli iş sektörlerinde hem de düzensiz yolculuğun önemli aktörleri olarak kaçakçılık ağlarında geniş imkanlara sahiptir. Yolculuğuna devam edecek ekonomik imkana sahip olamayanlar bir süre İran'da bekleyerek, yoğun emek gücü gerektiren işlerde çalışarak para biriktirmektedir. Bu anlamda, ülkedeki göçmen ağları hem iş bulma hem de hareketliliğin devamı konusunda aktif bir rol sergilemektedir. Son zamanlarda, İran'ın uyguladığı caydırıcı göç politikaları ülkede kalmayı sorunlu hale getirmekte ve ileriye yönelik hareketlilikleri zoraki teşvik etmektedir (Siavoshi, 2022). Dolayısıyla, düzensiz yolculukları esnasında İran'ı transit ülke olarak kabul eden Afganlar oldukça fazladır. Daha uzun süreler ülkede yaşayanlar ise ya İran'da doğanlar⁹ ya da göçmen ağları sayesinde iş piyasasına entegre olmayı başaranlardır.

⁹ Analizler sonucunda sadece İran-Türkiye rotasını kullananlar İran'da doğmuş, Afganistan'a hiç gitmemiş kişilerdir.

Tablo 11: Afgan Göçmenlerin İran’da Bulunma Süreleri

Soru	Faktör	Yüzde (%)
Türkiye’ye gelmeden önce İran’da hiç yaşadınız mı?	Hiç yaşamadım	46,7
	5 aydan az	31,1
	6-12 ay	8,2
	1 yıldan fazla	13,9

Yolculuğun bir sonraki aşamasına devam eden Afganlar en zorlu sınır geçişi olan Türkiye-İran sınırına ulaşmaktadır. Taliban sonrası kitlesel bir göç dalgası olacağı endişesiyle Türkiye, sınır hattındaki güvenlik önlemlerini yoğunlaştırmış, diğer illerden takviye birlikler getirerek sınırda görev yapan askeri personellerin sayısını artırmış, İHA ve termal kameralardan yararlanarak sınır gözetimini sağlamaya çalışmıştır. Alınan bu tedbirler sonucunda, Afganların rotaları daha riskli hale gelmiş, sınır geçişleri çok daha uzun ve dolambaçlı yollardan yapılmaya başlanmıştır. Kaçakçılık piyasası önlemler sebebiyle talep edilen fiyatlarını 2-3 kat yükseltmiştir. Yoğun güvenlik önlemleri ve kaçakçıların davranışları gibi beşerî faktörlerin yanında Türkiye-İran hattının sahip olduğu engebeli ve yüksek topografik özellikler, geçişlerin yapıldığı bölgelerin sert iklim şartları sınırı düzensiz yollarla geçmeye çalışan Afganların hareketliliklerini oldukça zorlu hale getirmektedir. Buna bağlı olarak her yıl çok sayıda göçmen hayatını kaybetmektedir.

“K4: Afganistan’dan Pakistan’a ardından İran’a geçerken dağlar bizi çok zorladı. Çok sarp, dik dağlar var. Coğrafya zor yani. Türkiye-İran sınırını geçerken de iklim koşulları bizi çok zorladı. Hava çok soğuktu, kar hayli fazlaydı.” (Hazara, 25, Erkek)

Menşe ülkeden Türkiye’ye ulaşmaya dek Afganların yolculukları genel olarak değerlendirildiğinde birden fazla ulus-devlet sınırının aşıldığı ortaya çıkmaktadır. Afganistan-Pakistan ve Pakistan-İran sınırlarından geçişler 500 kişiye varan kalabalık gruplar şeklinde yapılırken Türkiye-İran hattından çok daha küçük gruplar ile geçilebilmektedir. 50 ila 100 kişilik gruplar düzensiz yollarla Türkiye’ye erişirken, bu sayı bazı sınır ilçelerinde 10 ila 50 kişiye kadar düşebilmektedir. Afganistan’dan Türkiye’ye gelene dek harcadıkları süre oldukça değişkendir. Zira çeşitli ülkelerde gerek göçmen kaçakçılarının sınır geçişlerinin henüz güvenilir olmadığını belirterek bekletmesi gerek yolculuk esnasında silahlı çetelere yakalanarak fidye elde edilinceye kadar alıkonulması gerekse de ülke içinde veya sınır geçişleri esnasında kolluk kuvvetlerine yakalanarak gözaltına alınması varış sürelerini etkileyen temel dinamiklerdir. Bunların yanında göçmenin sahip olduğu ekonomik sermaye de varış süresini belirleyebilmektedir. Hızlı bir şekilde hedefledikleri yere ulaşan kişilerin ise göçmen kaçakçılarına önemli düzeyde ödemeler yaptığı, kaçakçıların buna bağlı olarak göçmenleri daha hızlı araçlarla daha güvenli sayılabilecek rotalar üzerinden geçirdikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, yolculuğuna kademeli olarak devam etmeyi planlayan Afganlar vardıkları ülkede çalışıp para biriktirerek bir diğer ülkeye geçmektedir. Kaçakçıya ve hareketlilik için yeme-içme, barınma ve kıyafet gibi temel ihtiyaçları karşılayacak parayı biriktirmek duraklama evresine giren göçün süresini uzatabilmektedir. Bu faktörler düşünüldüğünde, Afganların yolculuk süreleri hem makro hem de mikro açıdan değişkenlik gösterse de ortalama geliş süreleri ağırlıklı 20 ila 30 gün arasındadır. Yolculuk boyunca kullanılan vasıtalar da ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Sınır geçişleri uzun mesafeler boyunca yürümeyi gerektirdiği için oldukça yorucu ve riskli olabilmektedir. Dağlık, yüksek ve engebeli araziler seçildiği için yürüyüşler esnasında düşmeye bağlı yaralanmalar hatta ölümler yaşanabilmektedir. Geçişler kış aylarında yapıldığında ise iklim koşulları sebebiyle donmaya bağlı ölümler ve soğuk ısırmaları sebebiyle yaralanmalar hatta uzuv kayıpları gerçekleşebilmektedir (Çelik, Alpat, Bulut & Koksall, 2022). Öte yandan, kaçakçıya yüksek ücret verenler sınır geçişleri esnasında at ve katır gibi binek hayvanlarla ilerleyebilmektedir. Bu nedenle, yolculuğun şartları yapılan ödemeye göre değişebilmektedir.

Afganlar ile yapılan mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, uzun yolculuk süreleri boyunca göçmenlerin en şikayetçi olduğu konular arasında kaçakçıların yolculuk boyunca kendilerine çok az yiyecek vermeleri sebebiyle açlık sorunu vardır. Sınır geçişleri aşıldıktan sonra özellikle İran’da otomobiller yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. 5 kişilik bu araçlara 20-25 kişi sığdırılmaktadır. Kentler arası güvenlik kontrol noktalarının artırılması sebebiyle küçük araçlar daha

çok tercih edilmektedir. Türkiye-İran sınırı diğerlerinde olduğu gibi yürüyerek geçildikten sonra sınıra yakın köylerdeki kaçakçılar minibüs, kamyon ve kamyonet biçiminde daha büyük araçları tercih etmektedir. Yakalanma riskini azaltmak ve maliyetleri azaltarak kârlılık oranlarını artırmak amacıyla kaçakçılar büyük araçların içerisine de çok kalabalık şekilde göçmenleri sığdırmaktadır. Havasızlıktan ölüm riskiyle karşılaşma, uzun süren hareketsizlik boyunca uzuvların uyuşması, aracın kapasitesinin üzerinde kişinin bindirilmesi sebebiyle devrilme riski gibi durumlar Afganların karşılaştığı zorluklardır. Bir diğer zorluk ise hem kaçakçıların hem de kolluk kuvvetlerinin davranışlarıdır. Özellikle sınır geçişleri esnasında Afganlar çok ciddi istismarlar yaşayabilmektedir. Kaçakçılar yakalanma kaygısıyla göçmenlerin hızlı yürümelerini istemekte, yapamadıkları taktirde ise onlara şiddet uygulayabilmektedir. Şok evlerinde barındıkları süre boyunca da uzun süre bekletilme, açlık ve kadınlara cinsel istismar gibi durumlar gerçekleşebilmektedir. Kolluk kuvvetleri ise düzensiz yollarla gelişler konusunda caydırıcı olmak amacıyla göçmenlerin üzerine ateş açabilmekte, sınır hattında yakalananların kıyafetlerini ve diğer eşyalarını alarak geri itmekte, gözaltı tesislerinde kimi zaman fiziksel şiddet uygulayabilmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sosyo-ekonomik ve politik istikrarsızlığın doğal afetler ile birleştiği bir coğrafya olarak Afganistan düzensiz göçe günümüzde önemli düzeyde kaynaklık etmektedir. Çalışmada karma yöntem kullanılarak Taliban sonra Afganların göç süreçlerinin ve dinamiklerinin nasıl değiştiği değerlendirilmiştir. Araştırmanın bu temel problematiğine cevap olarak çeşitli bulgular ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, Taliban'ın geçtiğimiz yıllarda iktidarı ele geçirmesinin ardından yaşanan hareketlilikler düzensiz göçün özneleri olan Afganların profilinde, kritik aktörler arasında yer alan göçmen kaçakçılığının işleyişinde ve Afganistan'dan Türkiye'ye kadar uzanan rotada belirgin değişimlere sebep olmuştur. Karşılaşılan profiller arasında can güvenliği endişesiyle güvenlik personelleri başta olmak üzere devlet memurları, gazeteciler, ABD ve Avrupa ülkeleri ile birlikte çalışan STK mensupları yer almıştır (CGRS, 2023). Hareketliliğe katılan kişilerin yoğun olarak genç erkeklerden meydana geldiği göze çarpmaktadır. Bu durumun arkasında yatan temel faktör hem ülkeyi kısa sürede ve herhangi bir hazırlık yapmaksızın terk etmeleri hem de yolculuğun koşullarının kadınlar ve çocuklar için son derece zorlu olmasıdır. Kitlesele göç dalgasından endişelenen ülkelerin sınır güvenlik önlemlerini artırması sonucunda Afganistan'dan ayrılmak isteyenlerin hareketliliği de daha meşakkatli bir hal almıştır. Yolculuğun genel dinamikleri geçmişle karşılaştırıldığında göçmen kaçakçıların fiyatlarını 2-3 kat artırdığı, geçiş güzergahlarının daha tehlikeli ve uzun bir rotaya doğru evrildiği, özellikle Afganistan-Pakistan-İran hattında daha kalabalık gruplar eşliğinde geçişler sebebiyle göçmen kaçakçıları tarafından organize edilen araçlardaki kişi sayısının arttığı ve yol yürüme mesafelerinin uzadığı tespit edilmiştir (Mixed Migration Centre, 2024).

Afganların geçmişten günümüze yaşadığı göç deneyimlerinin değişmeyen tek yapısı düzensiz bir nitelik sergilemesidir. Göçmenlerin profilleri, yolculuk koşulları ile süresi, ödemeleri ve hedefledikleri ülkeler politik konjonktür ile doğrudan ilişkilendirilse de ülkeden ayrılan insanların karşılaştığı güçlükler yalnızca hareketlilikleri esnasında yaşanmamaktadır. Afganların günümüzde yüzleşmek zorunda kaldığı en önemli sorunlardan biri uluslararası korumaya yönelik erişimlerinin son derece kısıtlı düzeyde kalmasıdır. Ulus-devletlerin sınırlarında yürüttüğü yoğun güvenlik önlemleri ve sınır dışı etme politikaları, AB ülkelerinin düzensiz hareketliliklerin yönetimi konusunda sorumluluğu üçüncü ülkelere yükleyerek göçü dışsallaştırması Afganların korumaya erişimlerini son derece güçleştirmekte, düzensiz statülerinin devamlılığına sebep olmaktadır. Temel motivasyonları daha iyi bir yaşama erişme arzusu olan bu insanların, kısıtlamalar sebebiyle düzensiz yollarla hedeflerine ulaşmaktan başka çaresi kalmamakta, bu yönüyle de hayatlarını yitirdikleri gerçeği günümüz dünyasında trajik bir şekilde sahnelenmektedir.

Türkiye'nin İran ile paylaştığı sınır hattı aslında Afganlar için Avrupa'ya açılan bir ön kapı özelliği taşımaktadır. Ülkeye düzensiz girişlerin en yoğun şekilde yapıldığı bu sınır hattının zorlu bir coğrafi yapı barındırması geçişleri esnasında birçok mağduriyeti beraberinde getirmektedir. Bu anlamda en kırılgan ve güvencesiz koşullarla umut yolculuğuna devam etmek isteyen Afganların sınır geçişleri

enasında karşılaştığı insani krizlerin önüne geçmenin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Aksi halde yaralanma, ölüm, fiziksel şiddet, uzun süre açlık ve susuzluk hali, dağlık ve engebeli arazide dışarda kalarak soğuktan etkilenme ve vahşi hayvanların saldırısına maruz kalma kaçınılmaz hale gelmektedir. Dolayısıyla, sınır hattında Afganların yüzleştiği krizlere yönelik insani ve hukuki desteğin güçlendirilmesi için sahada farklı alanlardan çalışanların bulunması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Abbasi-Shavazi, M. J., & Sadeghi, R. (2015). Socio-cultural adaptation of second-generation Afghans in Iran. *International Migration*, 53(6), 89-110. <https://doi.org/10.1111/imig.12148>
- Agier, M. & Prestianni, S. (2011). *Je me suis réfugié là!: bords de routes en exil*. Paris: Éditions Donner Lieu. <https://doi.org/10.4000/etudesafricaines.17751>
- Ahmed, Z. (2019). Managing the refugee crises in South Asia: The role of Saarc. *Asian and Pacific Migration Journal*, 28(2), 210-219. <https://doi.org/10.1177/0117196819837044>
- Akçapar, K. Ş. (2022). Afganistan'dan Göç Hareketleri. Ö. D. Aslan (Der.). *Afganistan Devlet ve Toplum* içinde (ss. 534-625). Ankara: TİAV.
- Alagöz, B., & Demirkıran, Y. (2020). Düzensiz göç, güvenlik ve politika: İran ve Türkiye örnekleri. *Orta Doğu Etütleri*, 12(1), 206-237.
- Alemi, Q., Stempel, C., Koga, P., Smith, V., Danış, D., Baek, K. & Montgomery, S. (2017). Determinants of health care services utilization among first generation afghan migrants in istanbul. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 14(2), 201. <https://doi.org/10.3390/ijerph14020201>
- Asian Development Bank. (2024). Poverty Data: Afghanistan. Retrieved 28 May 2024 from <https://www.adb.org/where-we-work/afghanistan/poverty#:~:text=In%20Afghanistan%2C%2049.4%25%20of%20the,access%20to%20electricity%20in%202021>
- Bathaie, A. (2011). Les relations familiales à distance. *Ethnographies des migrations afghanes*. *Autrepart*, 57(58), 59-75. <http://dx.doi.org/10.3917/autr.057.0059>
- BBC Farsça. (2018). Half of Afghanistan's population 'either immigrated or have been immigrants'. Retrieved 28 May 2024 from: <https://www.bbc.com/persian/afghanistan-44037661>
- Borthakur, A. (2017). Afghan refugees: The impact on Pakistan. *Asian Affairs*, 48(3), 488-509. <https://doi.org/10.1080/03068374.2017.1362871>
- Bozdeveci, H. H. & Yorulmaz, O. (2023). Türkiye'de göçmenlere yönelik hoşgörüyü etkileyen dinamiklerin istatistiksel analizlerle değerlendirilmesi. *EKOİST Journal of Econometrics and Statistics*, 38, 199-221. <https://doi.org/10.26650/ekoist.2023.38.1225344>
- Cankara, Y. & Çerez, O. (2020). Tarihsel süreç içerisinde Afganistan'ın göç sorunu ve Türkiye'ye yansımaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), 447-460.
- Castles, S. & Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı, modern dünyada uluslararası göç hareketleri*, (Çev: B. U. Bal & İ. Akbulut), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castles, S., de Haas, H. & Miller, M. J. (2014). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. (5th ed.). Newyork: Red Globe Press.
- CGRS. (2023). *Migration movements of Afghans since the Taliban takeover of power*. https://www.cgrs.be/sites/default/files/rapporten/coi_focus_afghanistan_migration_movements_of_afghans_since_the_taliban_takeover_of_power_20231214.pdf (erişim tarihi: 21.11.2024)
- Coady, A. & Solomon, H. (2009). Afghanistan's arrested development: combating taliban resurgence with an eye for lasting peace. *South African Journal of International Affairs*, 16(1), 103-114. <https://doi.org/10.1080/10220460902986248>
- Çelik, S., Alpat, S. E., Bulut, S. & Koksall, H. (2022). Frostbite – from Turkish eastern border as a consequence of irregular migration. *Eastern Journal of Medicine*, 27(1): 41-46. <http://doi.org/10.5505/ejm.2022.48569>
- Dashti, Z. (2021). ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ile Taliban'ın yeniden iktidara gelmesi. *Asya Araştırmaları Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 195-212. <http://dx.doi.org/10.34189/asyam.5.2.006>
- Dashti, Z. (2022). Afghan external migration movements in the historical process. *Asya Studies*, 6(20), 301-314. <https://doi.org/10.31455/asya.1055791>

- Deniz, O. (2022). Türkiye İnan sınırında düzensiz göç ve göçmenlerin sınır geçme pratikleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 254-273. <https://doi.org/10.46928/iticusbe.1148196>
- Deniz, O., (2016). Ortadoğu ve Asya kökenli göçmenlerin göç güzergahında Türkiye opsiyonu. *Sosyoloji Divanı*, 1(6), 209-231.
- Dimitriadi, A. (2018). *Irregular Afghan migration to Europe: At the Margins, Looking In (Migration, Diasporas and Citizenship)*. Gewerbestrasse: Palgrave Macmillan.
- Divkolay, N. S. H., & Burkle Jr, F. M. (2017). The enduring health challenges of Afghan immigrants and refugees in Iran: a systematic review. *PLoS currents*, 9, ecurrents-dis. <https://doi.org/10.1371/currents.dis.449b4c549951e359363a90a7f4cf8fc4>
- Essar, M., Ashworth, H., Hunain, R., Kokash, D., Islam, Z., Ahmad, S. & Zil-E-Ali, A. (2022). Unraveling the jeopardy: child health in afghanistan. *The International Journal of Health Planning and Management*, 37(6), 3372-3376. <https://doi.org/10.1002/hpm.3576>
- Farzam, R. (2024). *İnan Düzensiz Göçmenleri Sınır Dışı Etmeye Hazırlanıyor*. İnan Araştırmaları Merkezi. <https://iramcenter.org/iran-duzensiz-gocmenleri-sinir-disi-etmeye-hazirlaniyor-2544> (erişim tarihi: 21.11.2024)
- Fatah, M. (2017). The taliban conundrum. *Iosr Journal of Humanities and Social Science*, 22(01), 21-26. <http://dx.doi.org/10.9790/0837-2201022126>
- Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar: "istikrarlı mülteciler". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 128-159.
- Ghosh, A. (2022). A place called home: the sense of belonging of the afghan hindu and sikh diaspora in india. *India Quarterly a Journal of International Affairs*, 78(4), 654-670. <https://doi.org/10.1177/09749284221128668>.
- Ghufran, N. (2006). Afghan refugees in Pakistan current situation and future scenario. *Policy perspectives*, 3(2), 83-104.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımı. 28 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden edinilmiştir.
- Grawert, E., & Mielke, K. (2018). Coping with protracted displacement: how Afghans secure their livelihood in Afghanistan, Iran and Pakistan. (BICC Working Paper, 2/2018). Bonn: Bonn International Center for Conversion (BICC). <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-61301-9>
- IDMC. (2022). Global Report on Internal Displacement 2022. Retrieved from <https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2022/>
- IOM. (2021). Afghanistan Highlights Reporting Period 15 August – 28 November 2021. Retrieved from <https://afghanistan.iom.int/sites/g/files/tmzbd11071/files/documents/iom-afghanistan-highlights-november-2021.pdf>
- IOM. (2023). A decade of documenting migrant deaths. Retrieved from <https://missingmigrants.iom.int/sites/g/files/tmzbd1601/files/publication/file/A%20decade%20of%20documenting%20migrant%20deaths.pdf>
- İçduygu, A., & Altrok, B. (2023). Root Causes of Irregular Migration in the Eastern Mediterranean: The Case of Afghans and Syrians. In R. Zapata & B.I. Awad (Eds.), *Migrations in the Mediterranean: IMISCOE Regional Reader* (pp. 191-205). Cham: Springer International Publishing.
- İçduygu, A., & Karadağ, S. (2018). Afghan migration through Turkey to Europe: seeking refuge, forming diaspora, and becoming citizens. *Turkish Studies*, 19(3), 482-502. <https://doi.org/10.1080/14683849.2018.1454317>
- Kara, Y. (2023). Tarım ve hayvancılık sektöründe çalışan afgan göçmenlerde ekonomik konumlanma ve entegrasyon: trakya bölgesi örneği. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(4), 1413-1424. <https://doi.org/10.33206/mjss.1342523>
- Karadağ, S. & Şenol Sert, D. (2023). (Non-)deport to discipline: The daily life of Afghans in Turkey, *Journal of Refugee Studies*, 36(3), 449–466. <https://doi.org/10.1093/jrs/fead029>
- Khan, M., Aslam, S., Qayyum, A., Luqman, M., Usman, M., Shaheen, N., Manzoor, A. & Nawaz, N. (2023). Awareness of farmers regarding extension services in Afghanistan. *International Journal of Agricultural Extension*, 11(2), 185-191. DOI: 10.33687/ijae.011.002.4771
- Kirişçi, K. (2007). Turkey: A country of transition from emigration to immigration, *Mediterranean Politics*, 12(1), 91-97. <https://doi.org/10.1080/13629390601136871>
- Kişî, E. (2022). Uluslararası alanda Afganistan sorunu: Taliban iktidarı, Afgan mülteciler ve Türkiye. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 39-55.

- Lønning, M. N. (2019). Challenges and opportunities in researching the lives of young people on the move. *Barn – forskning om barn og barndom i Norden*, 37(1), 11-25. <https://doi.org/10.5324/barn.v37i1.3004>
- Loschmann, C., Kuschminder, K., & Siegel, M. (2014). The root causes of movement: Exploring the determinants of irregular migration from Afghanistan. In M. Mcauliffe & K. Koser (Eds.), *A Long Way To Go Irregular Migration Patterns, Processes, Drivers And Decision-Making* (pp. 77-102). Australia: ANU Press.
- Mansourian, H. & Rajaei, S. A. (2018). Quality of life of Afghan immigrants in Tehran city. *International Migration*, 56(2), 163-176. <https://doi.org/10.1111/imig.12422>
- Mixed Migration Centre. (2024). *Implications of the Taliban takeover on Afghan women's migration to Türkiye*. https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2024/05/329_Afghan-women-migration-Turkiye.pdf (erişim tarihi: 21.11.2024)
- Mixed Migration Centre. (2021). *The impact of the Afghanistan crisis on migration: Increasingly securitized borders will only make migration riskier and more dangerous*. Retrieved from <https://mixedmigration.org/the-impact-of-the-afghanistan-crisis-on-migration/>
- Monsutti, A. (2007). Migration as a rite of passage: Young Afghans building masculinity and adulthood in Iran. *Iranian Studies*, 40(2), 167-185. <https://doi.org/10.1080/00210860701276183>
- Monsutti, A. (2008). Afghan migratory strategies and the three solutions to the refugee problem, *Refugee Survey Quarterly*, 27(1), 58–73. <https://doi.org/10.1093/rsq/hdn007>
- Monsutti, A. (2021). *Homo Itinerans: Towards a Global Ethnography of Afghanistan*. Newyork: Berghahn Books.
- Neyazi, A., Padhi, B. & Sah, R. (2023). Girls' education and the future of healthcare in afghanistan. *BMJ*, 380, 561. <https://doi.org/10.1136/bmj.p561>
- Obaid, R., Ahmed, T., Davies, S. & Rana, A. (2022). Cost of nutritious diet for children in pakistan and effects of imminent afghan refugees on existing consumption pattern. *Journal of Applied Economics and Business Studies*, 6(1), 53-84. <https://doi.org/10.34260/jaebs.613>
- Obayd, A. J., & Karataş, A. (2021). Afghanistan'da göç hareketliliğinin neden ve sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 75-91. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.896472>.
- Pradnyawan, S., Budiono, A., & Sybelle, J. (2022). Aspects of international law and human rights on the return of the taliban in afghanistan. *Audito Comparative Law Journal (Aclj)*, 3(3), 132-138. <https://doi.org/10.22219/aclj.v3i3.23237>
- Saeedullah, A., Khan, M. S., Andrews, S. C., Iqbal, K., Ul-Haq, Z., Qadir, S. A., ... & Shahzad, M. (2021). Nutritional status of adolescent Afghan refugees living in peshawar, Pakistan. *Nutrients*, 13(9), 3072. <https://doi.org/10.3390/nu13093072>
- Schuster, L., & Majidi, N. (2015). Deportation stigma and re-migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(4): 635-652. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.957174>
- Siavoshi, S. (2022). Afghans in Iran: the state and the working of immigration policies. *British Journal of Middle Eastern Studies*, 51(1): 209-223. <https://doi.org/10.1080/13530194.2022.2113504>
- Statista. (2022). Afghanistan: Unemployment rate from 2012 to 2022. Retrieved 28 May 2024 from: <https://www.statista.com/statistics/808214/unemployment-rate-in-afghanistan/>
- Şengül, F. N. (2022). Türkiye'de yaşayan göçmenlere yönelik tutumlar: Üniversite öğrencileri örneği. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 5(2). 120-140. <https://doi.org/10.38004/sobad.1145410>
- Takbiri, A., Takian, A., Foroushani, A., & Jaafaripooyan, E. (2020). The challenges of providing primary health care to afghan immigrants in tehran: a key global human right issue. *International Journal of Human Rights in Healthcare*, 13(3), 259-273. <https://doi.org/10.1108/ijhrh-06-2019-0042>
- The Cost of War. (2009). Afghanistan Experiences of Conflict, 1978-2009. *OXFAM*. Retrieved 28 May 2024 from: https://www-cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/afghanistan-the-cost-of-war_14.pdf
- The World Bank. (2024). Afghanistan. Retrieved 28 May 2024 from: <https://data.worldbank.org/country/afghanistan>
- Toros, A. (2022). Understanding chronic mass afghan migration. *International Migration*, 60(1), 258-261. <https://doi.org/10.1111/imig.12956>
- UNHCR (2023a). Afghanistan. Retrieved 21 April 2024 from: <https://www.unhcr.org/countries/afghanistan>
- UNHCR (2023b). Afghanistan refugee crisis explained. Retrieved 21 April 2024 from: <https://www.unrefugees.org/news/afghanistan-refugee-crisis-explained/>
- UNHCR. (2019). UNHCR Global Trends 2019. Retrieved 21 April 2024 from: <https://www.unhcr.org/media/unhcr-global-trends-2019>

- UNHCR. (2021). Unhcr Regional Bureau For Asia And Pacific (Rbap) Flash External Update: Afghanistan Situation #8. Retrieved 04 March 2024 from: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/2021.10.15%20EXTERNAL%20AFG%20Situation%20Emergency%20Update.pdf>
- UNHCR. (2024a). Pakistan: Global Focus. Retrieved 27 May 2024 from: <https://reporting.unhcr.org/operational/operations/pakistan#:~:text=Pakistan%20is%20the%20fifth%20largest,forced%20to%20flee%20their%20countries>
- UNHCR. (2024b). Refugees in Iran. Retrieved 27 May 2024 from: <https://www.unhcr.org/ir/refugees-in-iran/>
- Üstün, K., & Vargün, B. (2022). Uluslararası göç ve afgan göçmenler örneği. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi*, (6), 76-86.
- Verma, R. (2022). Instability in Afghanistan and non-traditional security threats: A public good problem?. *Global Policy*, 13(1), 152-159. <https://doi.org/10.1111/1758-5899.13044>
- Weinbaum, M. G. & Harder, J. B. (2008). Pakistan's Afghan policies and their consequences. *Contemporary South Asia*, 16(1), 25-38. <https://doi.org/10.1080/09584930701800370>
- WFP. (2024). Afghanistan. Retrieved 28 May 2024 from: <https://www.wfp.org/countries/afghanistan>
- World Bank (2024). <https://databank.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD/1ff4a498/Popular-Indicators> (erişim tarihi: 21.11.2024)
- Yiğittürk Ekiyor, E. (2021). Afganistan'dan göç ve “uçurtma avcısı”: göç kültürü ve çatışma modeli bağlamında bir okuma. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 25(1), 15-32.
- Zubair, M., Khan, M. A., & Shah, M. (2019). Analysis of Pakistan's policy towards Afghan refugees: A legal perspective. *Global Political Review*, 4(3), 28-38. [http://dx.doi.org/10.31703/gpr.2019\(IV-III\).04](http://dx.doi.org/10.31703/gpr.2019(IV-III).04)

Etik Beyanı : Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara uyulduğunu yazarlar beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk çalışmanın yazar(lar)ına aittir. Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etiği Kurulu'nun 08.01.2024 tarihli 2024/01-07 sayılı kararıyla uygun bulunmuştur.

Yazar Katkıları : Yazarlar eşit oranda katkı sunmuşlardır.

Çıkar Beyanı : Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Teşekkür : Yayın sürecinde katkısı olan hakemlere ve editör kuruluna teşekkür ederiz.

Ethics Statement : The authors declare that ethical rules are followed in all preparation processes of this study. In case of detection of a contrary situation, ÖHÜİBF Journal does not have any responsibility and all responsibility belongs to the author (s) of the study. This study was approved by the Van Yüzüncü Yıl University Social and Human Sciences Publication Ethics Committee with the decision numbered 2024/01-07 dated 08.01.2024.

Author Contributions : The authors contributed equally.

Conflict of Interest : There is no conflict of interest between the authors.

Acknowledgement : We thank the referees and editorial board who contributed to the publishing process.
